

Юлія КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК

*завідувач кафедри судочинства Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника, доктор
юридичних наук, професор*

ВОЄННИЙ СТАН У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ (ФАКТОРІВ), ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Кримінально-виконавча політика, як і вся політика Української держави, на жаль, не вирізняється постійністю і не є стабільною. При цьому, слід зауважити, що кримінально-виконавча політика хоч і є завершальним елементом у системі політики у сфері боротьби зі злочинністю, від неї в тому числі буде залежити стан усієї політики у відповідній сфері загалом. У свою чергу, кримінально-виконавча політика обумовлюється різними чинниками, які визначають її зміст і стан у відповідний проміжок часу.

На формування і розвиток кримінально-виконавчої політики прямо чи опосередковано впливає комплекс соціальних факторів: соціально-політичний стан суспільства, проголошені і фактично реалізовані соціально-моральні цінності і правові уявлення, стан та динаміка злочинності в країні, а також міжнародні акти про права людини і поводження із засудженими, конвенції у сфері боротьби зі злочинністю й окремими видами злочинів, діяльність міжнародних організацій, позиції політичних партій і організацій, розвиток фундаментальних суспільних наук [1].

Так, перманентна економічна та фінансова кризи призводять до недостатнього фінансування кримінально-виконавчої системи, що негативно впливає на діяльність органів та установ виконання покарань. Це, в свою чергу, поглиблює і так незадовільний стан матеріального забезпечення та соціального захисту працівників кримінально-виконавчої системи і членів їх сімей, що спровоковує таке негативне явище, як плинність кадрів, яка зумовлює зниження так званого «престижу професії» та зведення його нанівець [2, с. 271].

Зростання показників злочинності впливає на кількісний склад осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі. Так, збільшення кількості осіб, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах, потребує додаткових коштів на їх утримання, забезпечення продуктами харчування належної кількості та якості, забезпечення заходами медико-санітарного обслуговування.

Як зазначає П. Л. Фріс, хвиля особливо небезпечних злочинів, пов'язаних із сепаратизмом, намірами відторгнення від України частин її території, які здійснюються паралельно із вчиненням терористичних актів, створенням незаконних формувань, масовими вбивствами, катуванням та іншими особливо тяжкими злочинами, вимагає відповідного реагування з позицій політики у сфері боротьби зі злочинністю [3, с. 79]. Оскільки кримінально-виконавча політика є складовою частиною політики у сфері боротьби зі злочинністю, то на стан кримінально-виконавчої політики також впливали свого часу проведення Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил на сході України. Цей вплив виявлявся в оновленні «обличчя тюремного населення», оскільки раніше меншою була кількість злочинів, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України та інших злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів) тощо. Такі зміни контингенту осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, є актуальними і сьогодні та потребують вироблення і надалі додаткових заходів соціально-виховної, психологічної роботи з ними з урахуванням їх психологічних особливостей, мотивів вчинення злочинів задля досягнення результату у вигляді виправлення та подальшої ресоціалізації.

Серед чинників, які впливають на стан кримінально-виконавчої політики, слід назвати прийняття Україною нормативно-правових актів з метою дотримання міжнародних стандартів поводження із засудженими.

Так, наприклад, попри позитивні зміни, внесені у квітні 2014 року до Кримінально-виконавчого кодексу України, які уніфікували підхід законодавця до розуміння правової природи праці засуджених до позбавлення волі як права, не можна залишати поза увагою той факт, що праця засуджених наділена одночасно в певній мірі і обов'язковим характером. Такий висновок можна зробити з аналізу норм чинного кримінально-виконавчого законодавства, яке серед основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених називає суспільно-корисну працю, яка здійснює економічні, фізичні чи оздоровчі цілі та ціль виконання зобов'язань засудженими [4, с. 40]. Як бачимо, внесення таких змін до кримінально-виконавчого законодавства України має подвійний характер, оскільки, закріплюючи за засудженими до позбавлення волі права працювати, ми позбавляємо, наприклад, потерпілих від злочину можливості отримати відшкодування засудженим збитків, завданих злочином.

Крім того, не сприяє розвитку кримінально-виконавчої політики України відсутність її Концепції – основного документа, у якому повинні

бути відображені мета, основні завдання, строки, критерії ефективності її реалізації тощо.

Незважаючи на існування негативних факторів, які впливають на стан кримінально-виконавчої політики, слід згадати і про позитивні процеси, які також суттєво впливають на її стан. До них зазвичай відносять: відмову від командно-адміністративної системи, яка повністю розпоряджалася життям суспільства та кожної людини; від єдиної ідеології; проголошення свободи особистості, релігії, політичних партій; відкритість країни для досягнень світової науки та культури; підвищення рівня розвитку демократії, захисту прав та свобод людини і громадянина, прояви гуманізму з боку держави щодо правопорушників; участь у процесі формування кримінально-виконавчої політики громадських організацій, об'єднань та інших інституцій [5, с. 24-25].

Суттєвий вплив на кримінально-виконавчу політику здійснює і доктрина кримінально-виконавчої політики. Її ігнорування призводить до прийняття непродуманих поспішних рішень, реалізація яких є вкрай важкою, а часто і фінансово необґрунтованою, що, на жаль, часто спостерігається в Україні.

Ще одним, ключовим сьогодні чинником, який суттєво впливає на стан кримінально-виконавчої політики, зокрема на стадії її реалізації є нинішній воєнний стан в Україні.

Повномасштабна збройна агресія росії, розпочата 24 лютого 2022 року не лише поглибила існуючі проблеми у кримінально-виконавчій системі, які спостерігаються в установах виконання покарань на території України в тих її регіонах, які є відносно безпечними, а й обумовила виникнення нових, раніше не існуючих проблем в установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях та тих територіях, які знаходяться в зоні бойових дій.

Серед проблем, які виникли й існують у регіонах, які є відносно безпечними, називають: порушення прав засуджених та ув'язнених; катування, насильство та залякування; незабезпечення безпеки засуджених, ув'язнених та персоналу (несвоєчасна, неповна та неналежна евакуація, неналежне фінансування, відсутність інформаційної та управлінської підтримки та супроводу дій персоналу та ув'язнених, залишення персоналу та ув'язнених в небезпеці, неналежний стан установ виконання покарань, до яких переміщуються евакуйовані засуджені та ув'язнені); несвоєчасне, неповне звільнення засуджених та ув'язнених за відповідними правовими підставами або позбавлення засуджених та ув'язнених таких можливостей [6].

До проблем, які виникли й існують на тимчасово окупованих територіях та тих територіях, які знаходяться в зоні бойових дій, належать: по-

рушення прав засуджених та ув'язнених; катування, насильство та залякування; переміщення ув'язнених в невідомі місця та напрямки; надання громадянства держави-агресора без наявності вільного волевиявлення ув'язнених; звільнення окремих ув'язнених від відбування покарання або з-під варти; зміни вироків та інших процесуальних правових підстав перебування ув'язнених в установах; використання ув'язнених як робітничої сили, військових та «живого щиту»; використання інфраструктури установ виконання покарань для розміщення особового складу військових, техніки, військового обладнання та боєприпасів [6].

Тому, в умовах воєнного стану в Україні очевидно є необхідність удосконалення процедури ефективної та оперативної евакуації засуджених осіб з установ виконання покарань, які знаходяться у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до установ виконання покарань з відповідним режимом утримання, які розташовані в безпечній місцевості; посилення зусиль щодо організації повернення засуджених осіб з окупованих територій на території підконтрольні Україні, створення гуманітарних коридорів для забезпечення потреб установ виконання покарань, які опинилися на окупованих територіях тощо.

1. Фріс П. Л., Бучко М. Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. № 1. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10fpلسed.pdf> (дата звернення: 12.06.2015).*
2. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Фактори, що впливають на стан кримінально-виконавчої політики України. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 270-272.*
3. Фріс П. Л. Деякі питання політики у сфері боротьби зі злочинністю у сучасних умовах. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 березня 2015 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 79-82.*
4. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Про правову природу праці засуджених до позбавлення волі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 3, том 2. Херсон, 2014. С. 37-40.*
5. *Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини : підручник / О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець, К. А. Ав-*

тухов, А. П. Гель, С. В. Лосич, Є. С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Київ : ВД «Дакор», 2015. 632 с.

6. Михайло Романов. Установи виконання покарань під час війни. URL: <https://khp.org/1608811011> (дата звернення: 30.10.2022).

Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Воєнний стан у системі чинників (факторів), що впливають на кримінально-виконавчу політику України

У науковій статті досліджуються чинники (фактори), що впливають на стан кримінально-виконавчої політики України. Окрема увага акцентується на воєнному стані і на проблемах у сфері виконання покарань, обумовлених його дією.

Встановлено, що формування і розвиток кримінально-виконавчої політики прямо чи опосередковано впливає комплекс соціальних, економічних факторів, стан та динаміка злочинності в країні, а також міжнародні акти про права людини і поведження із засудженими тощо.

Зроблено висновок, що зростання показників злочинності впливає на кількісний склад осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі. Так, збільшення кількості осіб, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах, потребує додаткових коштів на їх утримання, забезпечення продуктами харчування належної кількості та якості, забезпечення заходами медико-санітарного обслуговування. Натомість зміна контингенту осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, потребує вироблення додаткових заходів соціально-виховної, психологічної роботи з ними з урахуванням їх психологічних особливостей, мотивів вчинення злочинів задля досягнення результату у вигляді виправлення та подальшої ресоціалізації.

Серед чинників, які впливають на стан кримінально-виконавчої політики названо прийняття Україною нормативно-правових актів з метою дотримання міжнародних стандартів поведження із засудженими. Стверджується, що не сприяє розвитку кримінально-виконавчої політики України відсутність її Концепції – основного документа, у якому повинні бути відображені мета, основні завдання, строки, критерії ефективності її реалізації тощо. Водночас суттєвий вплив на кримінально-виконавчу політику здійснює і доктрина кримінально-виконавчої політики.

Встановлено, що ключовим сьогодні чинником, який суттєво впливає на стан кримінально-виконавчої політики, зокрема на стадії її реалізації є нинішній воєнний стан в Україні. Повномасштабна збройна агресія росії, розпочата 24 лютого 2022 року не лише поглибила існуючі проблеми у кримінально-виконавчій системі, які спостерігаються в установах виконання покарань на території України в тих її регіонах, які є відносно безпечними, а й обумовила виникнення нових, раніше не існуючих проблем в установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях та тих територіях, які знаходяться в зоні бойових дій. Названо існуючі проблеми системи виконання покарань та окреслено шляхи вирішення окремих з них.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, кримінально-виконавча система, воєнний стан, проблеми системи виконання покарань.

Kerniakevych-Tanasiychuk Yu.V. Martial law in the system of factors affecting criminal-executive policy of Ukraine

The scientific article examines the factors affecting the state of the criminal-executive policy of Ukraine. Special attention is focused on martial law and the problems in the field of execution of punishments caused by its action.

It has been established that the formation and development of criminal-executive policy is directly or indirectly influenced by a complex of social and economic factors, the state and dynamics of crime in the country, as well as international acts on human rights and the treatment of convicts, etc.

It was concluded that the increase in crime rates affects the quantitative composition of persons in prisons. Thus, an increase in the number of people serving sentences in penal institutions will require additional funds for their maintenance, provision of food products of appropriate quantity and quality, provision of medical and sanitary services. Instead, a change in the contingent of persons serving sentences in places of deprivation of liberty will require the development of additional measures of social, educational, psychological work with them, taking into account their psychological characteristics, motives for committing crimes in order to achieve a result in the form of corrections and further resocialization.

Among the factors that affect the state of criminal-executive policy is the adoption by Ukraine of normative legal acts with the aim of complying with international standards for the treatment of convicts. It is claimed that the lack of its Concept - the main document, which should reflect the purpose, main tasks, deadlines, criteria for the effectiveness of its implementation, etc. - does not contribute to the development of criminal enforcement policy of Ukraine. At the same time, the doctrine of criminal enforcement policy has a significant impact on criminal-executive policy.

It has been established that the current state of war in Ukraine is a key factor today that significantly affects the state of criminal-executive policy, particularly at the stage of its implementation. The full-scale armed aggression of Russia, which began on February 24, 2022, not only deepened the existing problems in the criminal-executive system, which are observed in penal institutions on the territory of Ukraine in those regions of Ukraine that are relatively safe, but also led to the emergence of new, previously non-existent problems in institutions for the execution of punishments in the temporarily occupied territories and those territories that are in the combat zone. The existing problems of the system of execution of punishments are named and the ways of solving some of them are outlined.

Key words: criminal-executive policy, criminal-executive system, martial law, problems of the system of execution of punishments.